

Ἡ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία στὴν καλλιέργεια τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας στὴν Ἑλλάδα

Βασιλικῆς Σταθοκώστα*

Εἰσαγωγικὰ

Ἀπὸ τὸ 1923, τὸ περιοδικὸ Θεολογία ἀποτελεῖ ἕναν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων θεσμῶν θεολογικῆς ἔκφρασης στὸν ἑλληνόφωνο χῶρο. Στὶς σελίδες τοῦ ἀποτυπώνονται οἱ δραστηριότητες, οἱ στοχασμοὶ καὶ οἱ κριτικὲς προσεγγίσεις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀπέναντι στὰ καίρια ὑπαρξιακὰ ἐρωτήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς ραγδαῖα ἐξελισσόμενες κοινωνικοπολιτικὲς συνθήκες. Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ζώσης παραδόσεως τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ τίθενται σὲ διάλογο μὲ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίες, μὲ τὶς ὁποῖες ἡ Ὁρθοδοξία συμπορεύεται στὸ πλαίσιο τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ὡς προσπάθεια γιὰ συνεργασία καὶ ὁρατὴ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν, ἀπετέλεσε σημεῖο συνάντησης καὶ γόνιμου θεολογικοῦ προβληματισμοῦ ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑπῆρξε ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς καὶ ὑποστήριξε μὲ τὶς πρωτοβουλίες καὶ μὲ τὸν πλοῦτο τῆς θεολογικῆς παραδόσεώς της τὴ γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξή της. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἡ Θεολογία, ὡς ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σὲ συνεργασία μὲ καθηγητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀρχικὰ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἀργότερα, ἀπετέλεσε βῆμα θεολογικοῦ διαλόγου, μελέτης καὶ κριτικῆς θεώρησης τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης

* Ἡ Βασιλικὴ Σταθοκώστα εἶναι Καθηγήτρια τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

καὶ τῶν προοπτικῶν της, καθὼς καὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας σὲ αὐτήν.

Σκοπὸς τῆς μελέτης εἶναι νὰ ἀναδείξει τὴ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* στὴν ἀπήχηση καὶ τὴν ἐδραίωση τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας στὴν Ἑλλάδα. Ὡς *οἰκουμενικὴ ἰδέα* ἐννοεῖται ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἐπιδίωξη γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας στὴν πίστη, τὴ ζωὴ καὶ τὴ μαρτυρία, σύμφωνα μὲ τὸ αἶτημα τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν»¹. Στὴν πράξη αὐτὸ σημαίνει προσπάθειες γιὰ διάλογο πρὸς ὑπερβαση τῶν διαιρέσεων καὶ συνεργασία ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίες καὶ τὶς Ὁμολογίες. Εἰδικώτερα, τὸ περιοδικὸ λειτούργησε ὡς καθοριστικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἐνημέρωση, τὸν προβληματισμό, τὴν κατανόηση καὶ τὴν πρόσληψη τοῦ νοήματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καὶ τῆ θεώρησής της ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Ἡ μελέτη ἐστιάζει σὲ καθοριστικά, ἀντιπροσωπευτικά ἄρθρα σημαντικῶν θεολόγων, κυρίως στοὺς τόμους ποὺ ἐκδίδονται στὸ χρονικὸ διάστημα 1923-2000. Ἐξετάζονται οἱ θεματικὲς ἐκείνες ποὺ σχετίζονται μὲ τὶς Ἐκκλησίες καὶ τὶς Ὁμολογίες στὴ Δύση, μὲ τὸν διαχριστιανικὸ διάλογο, μὲ τὴ συμβολὴ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης στὴ διαμόρφωση τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, καθὼς καὶ μὲ τὴν πρόσληψη ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ θεολογικὴ σκέψη τῶν ἐξελίξεων στὴ διεθνῇ ἐκκλησιαστικὴ σκηνή καὶ τὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη. Ἐπίσης, μελετῶνται οἱ θεολογικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς προσεγγίσεις τῶν συγγραφέων τοῦ περιοδικοῦ κατὰ τὸ προαναφερθὲν χρονικὸ διάστημα.

Ἀρωγὸς σὲ αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα εἶναι ἡ τεχνολογία, ἡ ὁποία διευκολύνει σημαντικὰ τὴν πρόσβαση σὲ αὐτὸν τὸν ὄγκο ὑλικοῦ, χάρις στὴν ψηφιοποίηση τῶν πολυσέλιδων τόμων τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὴν ἐλεύθερη διάθεσή του στὸ διαδίκτυο. Ἀξίζουν συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίες στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ στοὺς ἐμπνευστὲς αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος, ποὺ δημιούργησαν «μία ἀποθήκη ἀποθεμάτων»², ποὺ δύνανται νὰ ἀξιοποιηθοῦν, μὲ μόνη προϋπόθεση τὴν ὑπεύθυνη καὶ σύμφωνα μὲ τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἥθος προσέγγισή τους.

1. *Ιω.* 17, 21.

2. Βλ. Ἀλ. Κατσιάρας, «Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἐνώπιον τῆς φιλοσοφίας τῆς τεχνολογίας», στὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου αὐτοῦ, σσ. 3-6 (https://www.ecclesiagreece.gr/2theologia100/2theologia_programme.pdf).

Τὸ περιοδικὸ Θεολογία καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση

Τὸ περιοδικὸ ξεκίνησε τὸ 1923 μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου (Παπαδοπούλου), ὥστε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀποκτήσει «μόνιμον ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν περιοδικόν». Ἐπιθυμία τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν ἡ ἐνίσχυση τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, ἡ ἐξωστρέφεια καὶ ἡ προβολὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας. Γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτῶν τῶν στόχων ἦταν ἀπαραίτητο νὰ δοθοῦν στοὺς Ἕλληνες θεολόγους οἱ «ἀφορμές» καὶ τὰ «μέσα» γιὰ τὴ δημοσίευση τῶν μελετῶν τους καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς προσέφερε τὸ περιοδικὸ Θεολογία³. Ἀποτελεῖ ἕως σήμερα ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα θεολογικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν ἑλληνόφωνη κοινότητα, ἀλλὰ –μὲ τὴν κυκλοφορία του πλέον καὶ στὰ ἀγγλικά– καὶ στὴ διεθνή ἐπιστημονικὴ κοινότητα.

Ἡ στιγμή τῆς ἔκδοσής του (1923) συνέπεσε μὲ τὴν προσπάθεια διαμόρφωσης τῆς θεολογικῆς αὐτοσυνειδησίας στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ἐν μέσῳ κρισίμων ἱστορικῶν γεγονότων. Οἱ Βαλκανικοὶ Πόλεμοι (1912-1913), ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914 ἕως 1918), ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση (1917), ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, ἀργότερα ὁ Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1939 ἕως τὸ 1945) καὶ ὁ Ἐμφύλιος (1946-1949) σημάδεψαν ὅχι μόνον τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀλλὰ ὁλόκληρο τὸν κόσμο. Βεβαιότητες, ἰδεολογίες καὶ προσδοκίες κατέρρευσαν, ἀφήνοντας μεγάλα ἐρωτηματικά. Ἐκτὸς ἀπὸ πρακτικὴ, ἦταν καὶ ὑπαρξιακὴ ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποκατασταθοῦν οἱ ζημιές, νὰ καλυφθοῦν τὰ κενά, νὰ δοθοῦν ἀπαντήσεις, ἐλπίδα καὶ προοπτικὴ γιὰ τὴ συνέχιση τῆς ζωῆς σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἐκδηλώθηκε τὸ αἶτημα γιὰ παύση τῆς διχόνοιας, τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ ἡ στροφὴ πρὸς τὴν πίστη καὶ τὴν Ἐκκλησία γιὰ παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα, καταλλαγὴ καὶ ἐνότητα. Οἱ πιστοὶ σὲ Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ, καθὼς καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο, εἶχαν ἀνάγκη νὰ ἀκούσουν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες καὶ τὶς Ὁμολογίες καὶ νὰ τὶς δοῦν νὰ συνεργάζονται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ «κοινωνικοῦ κακοῦ».

3. Βλ. τὸ Προλογικὸ «Θεολογία» τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία 1, 1, (1923), σσ. 5-6.

Γι' αὐτὸ ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις μπόρεσε νὰ ἀναπτυχθεῖ ὡς ἀνταπόκρισις σὲ ἓνα θεολογικόν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὸ αἶτημα, σὲ πείσμα τῶν καιρῶν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς παρακμῆς, προσφέροντας ἐλπίδα γιὰ τὴν ὑπέρβασι τῶν πληγμάτων ποὺ ἐπέφερε ὁ πόλεμος σὲ ὅλη τὴν κτίσι. Διαχριστιανικὲς καὶ διεκκλησιαστικὲς συναντήσεις, ποὺ ὁργανώθηκαν μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ καὶ πραγματοποιήθηκαν σὲ ὁρισμένους περιπτώσεις γιὰ πρώτη φορὰ, συνέβαλαν στὴ διαμόρφωσι τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 1918, κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἀντιπροσωπείας ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν Μελέτιο στὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴν Εὐρώπῃ, οἱ ἐπαφῆς Ὁρθοδόξων μὲ τοὺς Ἀγγλικανοὺς προμήνυαν θετικὲς ἐξελίξεις στὸν διάλογόν τους καὶ –συνακόλουθα– στὶς διαχριστιανικὲς σχέσεις⁴. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑπῆρξε ἐκ τῶν ἐμπνευστῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, προτείνοντας τὴν ἱδρύσιν μιᾶς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (1920) μὲ τὴν *Πατριαρχικὴ Ἐγκύκλιον* τοῦ 1920 πρὸς «τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ», ἡ ὁποία παρουσιάσθηκε στὸ προπαρασκευαστικὸ συνέδριον τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» στὴ Γενεύη (1920) ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτο. Ἀμετακίνητη στὴν πίστιν καὶ στὴ θεολογικὴ παράδοσιν τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντας ἐπίγνωσιν τοῦ καθήκοντός της ὡς μητέρας Ἐκκλησίας καὶ συνυπολογίζοντας τὶς ἰδιαίτερες κοινωνικὲς συνθῆκες τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰ. καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ κόσμου γιὰ εἰρήνην καὶ ἐνότητα, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀνέλαβε πρωταγωνιστικὸν ρόλον γιὰ τὴ γένεσιν καὶ τὴ διαμόρφωσιν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, καθὼς καὶ τοῦ θεσμικοῦ ὁργάνου της, τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνακατατάξεις ἐπηρέασαν τὴν ἐπιστημονικὴ θεολογικὴ παραγωγὴ. Τὸ περιοδικὸν παρεῖχε ἓνα βῆμα ἔκφρασις καὶ προβληματισμοῦ σημαντικῶν θεολόγων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, καὶ ἀπετέλεσε τὸν καθρέπτη τῆς θεολογικῆς σκέψεως τῆς ἐποχῆς.

4. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ 1918 καὶ τὰ θετικὰ γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν ἀποτελέσματά της βλ. V. Stathokosta, "Relations between the Orthodox and the Anglicans in the Twentieth Century: A Reason to Consider the Present and the Future of the Theological Dialogue," *Ecclesiology* 8 (2012), σσ. 350-374.

Ἡ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία στὴν κατανόηση καὶ τὴ διάδοση τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας

Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα, ἡ Θεολογία βοήθησε στὸ νὰ γίνουν γνωστὲς οἱ ἔντονες οἰκουμενικὲς διεργασίες ἀπὸ τὴ μία πλευρά, καθὼς καὶ ἡ θεολογικὴ παραγωγὴ ποὺ συνετελεῖτο στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὸ περιοδικὸ ἐκφράζεται ἡ ἀνάγκη στέρεης θεολογικῆς αὐτοσυνειδησίας, ἡ προσπάθεια ἑτεροπροσδιορισμοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας ἔναντι τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ διάλογο μαζί τους. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ διάλογος αὐτὸς ἐκκινεῖ ὄχι ἀπὸ κοσμικά-πολιτικά κριτήρια ὅπως παλαιότερα, ἀλλὰ ἀπὸ θεολογικὰ ἐρείσματα. Στὴν ἀνάγκη γιὰ ἐξωστρέφεια καὶ διάλογο συνέβαλαν οἱ ραγδαῖες ἐξελίξεις σὲ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ ἐπίπεδο, οἱ ὁποῖες καλοῦσαν τὴν Ἐκκλησία νὰ ἀφουγκρασθεῖ καὶ νὰ ἐπεξεργασθεῖ τρόπους γιὰ νὰ φθάσει τὸ κήρυγμά της στοὺς πιστοὺς της, νὰ τοὺς στηρίξει καὶ νὰ ἐνισχύσει τὸ Ὁρθόδοξο φρόνημά τους. Κυρίως ὅμως νὰ ἐμπνεύσει τὴν ἐλπίδα προβάλλοντας τὴ θεολογικὴ ἀνθρωπολογία, τὴ διδασκαλία της γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὡς δημιουργήμα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἱερότητα καὶ τὸν σεβασμὸ τῆς φύσεως, τὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρία.

Ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν διεργασιῶν, τὸ περιοδικὸ Θεολογία κάλυψε τὴν ἀνάγκη παρουσίας τῆς πλούσιας ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς παραγωγῆς ποὺ συνετελεῖτο καὶ ἐνίσχυσε τὸν θεολογικὸ στοχασμὸ καὶ τὸν διάλογο. Εὐλόγα, ἡ ἐξωστρέφεια ποὺ διαπιστώνεται ὅτι ἐκφράζει τὸ περιοδικὸ συνδέεται μὲ θέματα οἰκουμενικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ συμμετοχῆς στὸν οἰκουμενικὸ θεολογικὸ διάλογο.

Ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1950 καὶ ἐξῆς, τὸ περιοδικὸ στράφηκε στὴ μελέτη θεμάτων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ θέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸ εὐρύτερο χριστιανικὸ γίγνεσθαι. Αὐτὸ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καὶ τὴ συμμετοχὴ ἀντιπροσωπειῶν τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας σὲ διαλόγους μέσῳ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.). Σημαντικὲς προσωπικότητες ποὺ συνέβαλαν μὲ ἄρθρα καὶ μελέτες στὸ περιοδικὸ προσέφεραν μία βαθύτερη θεώρηση τῆς ἱστορικῆς καὶ θεολογικῆς διάστασης τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας στὴν Ἑλλάδα.

Θεματικοὶ ἄξονες τοῦ περιοδικοῦ

Ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας τόμο, τὸ 1923, τὸ περιοδικὸ φιλοξένησε τὴν ἐπιστημονικὴ παρουσίαση, τὴν ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεώρηση ζητημάτων ὅπως εἶναι τὸ Σχίσμα, οἱ πρῶτες προσπάθειες γιὰ τὴν ἔνωση Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἀποτελέσματά τους, ἡ Μεταρρύθμιση καὶ ὁ Προτεσταντισμός⁵, οἱ ἐπαφές τῶν Ὁρθοδόξων μὲ τὴν Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ προοπτικὲς τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τους. Τονίζεται ἡ καθοριστικὴ σημασία τῶν συζητήσεων γιὰ τὴν πίστη, τὴν ἐκκλησιολογία καὶ τὴ μυστηριολογία.

Ἐμφαση δίνεται στὸν διάλογο μὲ τὶς πιὸ κοντινὲς στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση Ἐκκλησίες, δηλαδὴ τὶς ἀρχαῖες Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες, τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ, τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς, τὴν Ἀγγλικανικὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἄλλες ἐτερόδοξες Ἐκκλησίες. Τὴ θεματολογία τοῦ περιοδικοῦ καθόριζαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγγραφέων γιὰ τὸν διεκκλησιαστικὸ, διαχριστιανικὸ διάλογο πρὸς τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας καὶ γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν ἐν γένει προσπάθεια. Οἱ συγγραφεῖς διατυπώνουν τοὺς λόγους καὶ τὸν σκοπὸ τῆς συμμετοχῆς τῆς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, ὅτι πρόκειται γιὰ καθήκον τῆς ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν αὐτοσυνειδησία τῆς ὅτι εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, καθὼς καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ποὺ εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς. Τονίζεται ὁ ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ ἐγκύκλιοί του τοῦ 1902-1904 καὶ τοῦ 1920.

Μία ἄλλη θεματικὴ τοῦ περιοδικοῦ ἀναφέρεται στὴν ἵδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, τὸν ρόλο καὶ τὶς ἀρμοδιότητές του, τὶς ζυμώσεις στοὺς κόλπους του καὶ τὶς θέσεις τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσώπων, τὸν τρόπο λειτουργίας, τὰ ὅριά του καὶ τὶς προσδοκίες ἀπὸ αὐτό.

Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἄρθρα γιὰ τὶς διορθόδοξες διεκκλησιαστικὲς σχέσεις καὶ γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς Ἀγίας καὶ

5. Βλ. ἐνδεικτικὰ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, «Ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἐτεροδόξους κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα», *Θεολογία* 3, 1 (1925), σσ. 26-33· ὁ ἴδιος, «Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα», *Θεολογία* 3, 2-4 (1923), σσ. 89-112, 256-272, 289-315.

Μεγάλης Συνόδου. Επίσης, σημαντικές αναφορές γίνονται για τὰ οἰκουμενικὰ πράγματα στὴ στήλη «Θεολογικαὶ εἰδήσεις», ποὺ δημοσιεύονται σὲ κάθε τόμο, ἀκόμη καὶ στὰ ἀγγλικά.

Μέχρι σήμερα, τὸ περιοδικὸ Θεολογία καταγράφει τὶς ἐξελίξεις καὶ τοὺς προβληματισμοὺς τῶν Ὁρθοδόξων γιὰ τὶς διορθόδοξες καὶ γιὰ τὶς διαχριστιανικὲς σχέσεις, γιὰ τὴν παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴ διεθνή ἐκκλησιαστικὴ σκηνή⁶, καθὼς καὶ τῆς Θεολογίας στὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη. Παράλληλα, γνωστοποιεῖ ἐξελίξεις ποὺ συντελοῦνται στὸν Ρωμαιοκαθολικισμό καὶ τὸν Προτεσταντισμό, ἀκαδημαϊκὲς μελέτες καὶ τάσεις. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο εὐνοεῖται ἡ συνεργασία τῶν Ὁρθοδόξων μὲ τοὺς ἑτεροδόξους, εὐνοοῦνται οἱ βιβλικὲς καὶ οἱ πατερικὲς μελέτες καὶ ἀξιοποιοῦνται ὅλες οἱ πηγὲς καὶ οἱ μαρτυρίες τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ὅλα τὰ παραπάνω εὐνοοῦν τὴ διαμόρφωση Ὁρθοδόξου οἰκουμενικοῦ λόγου καὶ βελτιώνουν τὴ δεινότητα γιὰ τὴν κατάθεση τῆς μαρτυρίας τῆς πίστεώς μας.

Ἐπίσης σημαντικὸ εἶναι ὅτι στίς σελίδες τῆς Θεολογίας ἀντικατοπτρίζονται ὄχι μόνον ἡ στάση τῶν συντακτῶν ἀπέναντι στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, ἀλλὰ καὶ ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τῆς Ὁρθόδοξης συμμετοχῆς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, μὲ ἀναφορὰ στὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων, τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, τὴ λατρεία, τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση, ὅλες τὶς πηγὲς τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Σημαντικὰ συνέβαλαν μεγάλες μορφὲς τῆς Θεολογίας, ὅπως ὁ πρωτοπόρος καὶ ἀναγνωρισμένος ὡς πρωτεργάτης τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως Καθηγητὴς Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος, ὁ Ἰωάννης Καρμίρης, ὁ Γεράσιμος Κονιδάρης, ὁ Παναγιώτης Μπρατσιώτης, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς τοῦ 1930 ἕως τὶς ἀρχὲς τοῦ 21ου αἰ. Μέσα ἀπὸ τὰ ἄρθρα τοὺς στὸ περιοδικὸ ἐπεξεργάσθηκαν θεολογικά, ἐκκλησιολογικὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς διαχριστιανικοὺς καὶ τοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους, ὅπως τῆς ἀναγνώρισης τῶν μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης, ἀσχολήθηκαν καὶ μὲ πρακτικὰ ζητήματα, ὅπως τὴ σύνθεση τῶν ἀντιπροσωπειῶν στὰ οἰκουμενικὰ συνέδρια ἢ τὴν ἐξασφάλιση ἀνθρωπιστικῆς βοήθειας γιὰ

6. Βλ. ἐνδεικτικὰ Μητροπολίτης Θυατείρων Γερμανός, «Ἐγγραφα τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Amsterdam, ἐν μεταφράσει (Α΄)», Θεολογία 20, 1 (1949) σσ. 18-59.

τῇ μεταπολεμικῇ Ἑλλάδα. Ἡ τεκμηρίωση τῆς θεολογικῆς βάσης καὶ τῆς ἀξίας τῶν διαλόγων ἀπὸ τοὺς θεολόγους αὐτοὺς βοηθᾷ στὴν κατανόηση τοῦ νοήματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καὶ τοῦ Π.Σ.Ε.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι τὸ περιοδικὸ καλύπτει σὲ μεγάλο βαθμὸ θέματα τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Παρουσιάζονται πρωτοβουλίες, ἐκδηλώσεις, δραστηριότητες, θεωρητικὲς προσεγγίσεις καὶ κριτικὲς ἀξιολογήσεις γιὰ ζητήματα τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τοῦ κόσμου, θεωρώντας ὅτι εἶναι καθήκον τῆς Ἐκκλησίας νὰ τὰ προσεγγίσει θεολογικὰ καὶ νὰ δώσει ἀπαντήσεις μὲ σύγχρονο καὶ κατανοητὸ λόγο. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ περιοδικοῦ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐμπειρία τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν τῆς Δύσεως σὲ ζητήματα θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας, καθὼς προηγεῖται χρονικὰ. Ὁ συνδυασμὸς τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς καὶ τῆς πολύτιμης θεολογικῆς παραδόσεως τῆς Ἀνατολῆς συχνὰ ἀποφέρει προσεγγίσεις ποὺ μποροῦν νὰ συμβάλουν στὸν χειρισμὸ δύσκολων ζητημάτων.

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο θεολόγων στὸ περιοδικὸ

Τὸ περιοδικὸ *Θεολογία* ἀπετέλεσε βῆμα γιὰ πολλοὺς διακεκριμένους θεολόγους ποὺ συνέβαλαν καθοριστικὰ στὴν καλλιέργεια τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας καὶ τοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Εἰδικώτερα:

Ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἑλληνες θεολόγους ποὺ ἀντιλήφθηκαν τὴ σημασία τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης. Ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ δράση του ἔδωσαν ὥθηση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐξωστρέφειας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ κύρους τῆς θεσμικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς Θεολογίας στὴν ἐλληνικὴ κοινωνία. Ὑπῆρξε ἄοκνος ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνέπνευσε προγράμματα γιὰ τὴν ἐνίσχυση ἐνοριῶν, γιὰ τὶς σπουδὲς νέων καὶ νεανίδων, γιὰ τὴ συγκέντρωση καὶ τὴ διανομὴ διεκκλησιαστικῆς βοήθειας στὸν ἐλληνικὸ λαὸ μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Στὸ περιοδικὸ *Θεολογία*⁷ ὁ Ἀλιβιζάτος δημοσίευσε ἄρθρα στὰ ὁποῖα ἀναδεικνύει

7. Βλ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτος, «Ἡ Μυστηριακὴ ἔννοια τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας

τῇ σπουδαιότητά τοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου, τεκμηριώνοντας τὴν πεποίθησή του ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἡ προσφορὰ τῆς θεολογικῆς παραδόσεώς της εἶναι πολύτιμη γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση. Ἐρμηνεύει τὸν ρόλο τῆς Ὁρθοδόξιας στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, ὅτι εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Μιᾶς, Ἀγίας Ἐκκλησίας, ποὺ καταθέτει μαρτυρία τῆς πίστεώς της στὸν σύγχρονο κόσμο.

Ὁ Ἰωάννης Καρμίρης παρουσίασε τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐτεροδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Ὁρθόδοξης διδασκαλίας. Ὅπως καὶ ὁ Ἀλιβιζάτος, ὁ Καρμίρης ἀνέπτυξε τὴ μεγάλη σημασία τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου, δίνοντας ἔμφαση στὸν θεολογικὸ χαρακτήρα του καὶ τόνισε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐνότητας μὲ σεβασμὸ καί, κυρίως, ἀποδοχὴ τῆς πίστεως τῆς Μιᾶς, Ἀγίας Ἐκκλησίας. Δημοσίευε συχνὰ στὴ Θεολογία τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του, τὴ δραστηριότητά του στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, τὴν κριτικὴ θεώρηση τῆς πορείας της⁸. Ἐπίσης, δημοσίευσε μελέτες του σὲ συνέχειες, καλύπτοντας ζητήματα ἐκκλησιολογίας στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, στοὺς Παλαιοκαθολικοὺς, κ.λπ.

Ὁμοίως καὶ ὁ Γεράσιμος Κονιδάρης ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ διάσταση τῆς ἐνότητας, ἐπισημαίνοντας τὶς δυσκολίες καὶ τὶς δυνατότητες συνεργασίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπίσης, συνέγραψε

παρὰ τοῖς Ἀγγλικανοῖς», *Θεολογία* 1, 1 (1923), σσ. 68-95· ὁ ἴδιος, «Τὸ θέμα τῆς Β' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ Ὁρθοδόξου Ἐπόψεως», *Θεολογία* 23, 3 (1952), σσ. 367-375· βλ. καὶ *Θεολογία* 38, 1 (1967), σσ. 5-16.
8. «Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ “Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν” (Α')», *Θεολογία* 20, 2 (1949), σσ. 301-313· «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις», *Θεολογία* 29, 1 (1958), σσ. 45-62· «Ἡ Ἐκκλησιολογία παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς (Β')», *Θεολογία* 38, 3 (1967), σσ. 353-385· «Ἡ Πανορθόδοξος Διάσκεψις Ρόδου (24 Σεπτεμβρίου-1 Ὀκτωβρίου 1961)», *Θεολογία* 32, 4 (1961), σσ. 497-536· «Ὁ Λούθηρος καὶ ὁ Μελάγχθων περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 34, 1 (1963), σσ. 7-25· «Αἱ ἀρχαῖαι Ἀντιαλχηδόνιοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ βάσις τῆς ἐπανενώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (Α')», *Θεολογία* 35, 4 (1964), σσ. 562-580· “The Schism of the Roman Church (Α')”, *Θεολογία* 21, 3 (1950), σσ. 400-433· «Τὸ Σύμβολον Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως (Α')», *Θεολογία* 22, 4 (1951), σσ. 617-633· «Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὁρθοδόξῃ ἐτεροδόξους», *Θεολογία* 25, 2 (1954), σσ. 211-243· «Ἡ Ὁμολογία μετὰ τῶν πρὸς Γῶδον ἀποκρίσεων τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου καὶ ἡ δογματικὴ διδασκαλία αὐτοῦ (Α')», *Θεολογία* 19, 1 (1948), σσ. 53-86· «Ἡ Ὁμολογία τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου (Α')», *Θεολογία* 19, 4 (1948), σσ. 693-707.

ἄρθρα μὲ ἐνημερωτικὸ καὶ κριτικὸ περιεχόμενο γιὰ οἰκουμενικὲς συνεδριάσεις στὶς ὁποῖες συμμετεῖχε⁹.

Ὁ Παναγιώτης Μπρατσιώτης ἔγραψε γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ θεολογία καὶ τὴ σημασία τοῦ οἰκουμενικοῦ προσανατολισμοῦ¹⁰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μπόνης παρουσίασε πτυχὲς τῆς σημασίας τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ἐστιάζοντας στὴ θεολογικὴ ἀνανέωση ποὺ ἐπιτυγχάνεται μέσῳ τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ θεολογικοῦ διαλόγου. Ὅμοιως, ὁ Βασίλειος Βέλλας προσέγγισε τὸ ζήτημα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας μέσῳ τῆς ἔρευνας καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῆς Θεολογίας, ἰδιαίτερα μέσῳ τῶν Βιβλικῶν σπουδῶν καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς Βίβλου ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας¹¹.

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν τονισθεῖ ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου. Τὸ ἔργο του προσεγγίζει ἱστορικὰ καὶ θεολογικὰ τὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας, τὰ σχίσματα, τὶς διαφωνίες, καθὼς καὶ τὶς προσπάθειες ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος¹².

Ἐπίσης, ὁ Νικόλαος Νησιώτης ὑπῆρξε ἓνας ἐκ τῶν συγγραφέων τοῦ περιοδικοῦ. Ὡς ἐπιφανὴς θεολόγος, στέλεχος τοῦ Π.Σ.Ε., ποὺ ἐργάσθηκε στὸν τομέα τῆς Οἰκουμενικῆς Θεολογικῆς Ἐκπαίδευσης, τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστη καὶ Τάξεο τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ ἄλλων ἐπιτροπῶν καὶ προγραμμάτων τοῦ Συμβουλίου, ὁ λόγος του ἔχει ἰδιαίτερη βαρύτητα. Ὁ Νησιώτης τόνισε στὸ συγγραφικὸ ἔργο του στὸ περιοδικὸ τὴ θεολογία τοῦ διαλόγου, γιὰ τὴν ὁποία παρείχε ὡς τεκμήρια τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ μηνύματος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Εἶναι γνωστὸ

9. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄρθρο εἶναι “The orthodox contribution in the section of the unity in New Delhi introductory note”, *Θεολογία* 33, 2 (1962), σσ. 183-187. Βλ. καὶ «Περὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ ἱστορικῶν καὶ δογματικῶν παραγόντων ἐν τῷ χωρισμῷ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καθολικῆς Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 37, 3 (1966), σσ. 345-354· «Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ “Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν” [τοῦ Amsterdam] (Α΄)», *Θεολογία* 23, 3 (1952), σσ. 424-439.

10. Π. Μπρατσιώτης, «Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν», *Θεολογία* 19, 2-3 (1941-1948), σσ. 87-112, 271-286.

11. Β. Vellas, “Old Testament studies in the modern Greek Orthodox Theology”, *Θεολογία* 19, 2 (1941-1948), σσ. 330-339.

12. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὴ μελέτη του «Ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἑτεροδόξους κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα», *Θεολογία* 3, 1 (1925), σσ. 26-33.

ὅτι πολλὰς ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τοῦ προκάλεσαν ἀντιδράσεις, συνεπῶς καὶ μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας¹³. Ἐκτενέστερη ἀναφορὰ ὅμως θὰ ὑπερέβαινε τὸ χρονικὸ ὄριο μιᾶς εἰσήγησης. Σημαντικὸ εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ θεολόγοι μέσα ἀπὸ τὶς δημοσιεύσεις τοὺς στὴ Θεολογία διαμόρφωσαν τὴ μέθοδο τοῦ διαλόγου, συνδυάζοντας τὴν πίστη τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ περιοδικοῦ προκύπτει ὅτι οἱ Ἕλληνες θεολόγοι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἐπιφυλάξεις τοὺς ἀπέναντι στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ τὸ Π.Σ.Ε., συμφωνοῦσαν στὴ σημασία τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας καὶ τῆς συμβολῆς τῆς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη οἰκουμενικοῦ διαλόγου μὲ σεβασμὸ στὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Θεολογία ἔκανε γνωστὸ τὸ ἔργο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, τονίζοντας τὴ δυναμικὴ καὶ τὶς προοπτικὲς τοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς προκλήσεις ποὺ ἔθετε στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Βέβαιον εἶναι ὅτι μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ἀναδείχθηκε ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλλήνων θεολόγων στὸ Π.Σ.Ε., στὴ διαμόρφωση τῆς οἰκουμενικῆς θεολογίας καὶ ἐνὸς ἡθους διαλόγου ποὺ σέβεται τὶς διαφορετικὰς ἀπόψεις καὶ τὸν πλουραλισμὸ χωρὶς μετακίνηση ἀπὸ τὶς ἀρχὲς καὶ τὴν πίστη τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Τὸ περιοδικὸ συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ἀπήχηση τῆς Οἰκουμενικῆς Ἰδέας στὴν Ἑλλάδα. Προέβαλε τὴν ἀξία τοῦ διαλόγου καὶ τὴν ἱκανότητα τῶν Ὁρθόδοξων νὰ συζητοῦν μὲ τὶς ἑτερόδοξες ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις. Κυρίως, ἔκανε γνωστοὺς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Δύσεως στὴν ἐλληνικὴ κοινωνία, καθιστώντας σαφὲς ὅτι ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια βρίσκεται σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἀποζητεῖ τὴν ἐνότητα.

13. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἄρθρο τοῦ: «Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος: Σχόλια εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς μελέτης τῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος “Πίστις καὶ Τάξις” τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Ἀκχραν - Γκάνα ἀπὸ 23 Ἰουλίου μέχρι 5 Αὐγούστου 1974», Θεολογία 36, 1-3 (1975), σσ. 41-61, 273-291, 482-510.

SUMMARY

The Contribution of the Journal *Theologia* to the Cultivation of the Ecumenical Idea in Greece

By Vassiliki Stathokosta, *Professor*
National and Kapodistrian University of Athens

This study examines the role of the journal *Theologia* in presenting and cultivating the Ecumenical Idea in Greece. It highlights its broader significance as a key theological step, as a means for understanding and appreciating the stance of the Orthodox Church in inter-Christian dialogue and its ecumenical cooperation with the heterodox Churches and Confessions of the West, as well as a factor in the cultivation and consolidation of the Ecumenical Idea in Greece. The research is based on articles published in the journal *Theologia*, focusing on key articles and opinions of theologians that highlight the way in which the participation of the Orthodox Church in the inter-Christian dialogue is promoted demonstrating its contribution to the cultivation of the Ecumenical Idea in Greece.